

Tertio, διπλως, id est, « duplici corde » et animo, sive bicors est, qui est levis, mutabilis et varius instar chamæleonis, ut nunc velit, nunc nolit, nunc fidat Deo, nunc diffidat.

Quarto, « duplici corde » est, qui cor partim affigit cælo, partim terræ; qui cupit simul servire Deo et mammonæ. Unde sequitur: « Væ manibus malefacientibus, et peccatori terram ingredienti duabus viis: » Vide ea, quæ dixi *Jacob. i.*, 8. Hos duos sensus insinuat quoque versio Arabica jam recitata.

Græca, pro « væ duplici corde, » habent *ὀφθαλμοῦ καὶ καρδίας δειλαῖς*, id est, *væ cordibus timidis et ignavis*; et ita legit S. Cyrillus lib. I *De Adoratione in spiritu et verit.*; sed Noster pro *δειλαῖς* legit *ἀπειθεῖς*, id est, duplicibus; et ita etiam legunt nonnulli Græci codices, et S. Chrysostomus homil. 4 in illud I *Cor. xv.*: « Cum autem subjecta fuerint illi omnia. » Verum utraque lectio conciliari potest; timidi enim et ærumnarum impatientes sunt diffidentes, atque duplex habent cor, et duplicem spem: unam enim reponunt in Deo, alteram in suis et suorum viribus. Hinc *Apoc. xxi.*, vers. 8: « Timidis, ait, et incredulis (id est diffidentibus) etc., pars illorum erit in stagno ardenti igne. »

Væ duplici corde, et labiis scelestis (de his labiis nil habet Græcus), *ET MANIBUS MALEFACIENTIBUS, ET PECCATORI TERRAM INGREDIENTI DUABUS VIIS.* — Notatur hic triplex duplicitas, scilicet, cordis, eris et manuum, id est, operis: ex duplici enim corde prodit duplex os, puta labia scelestia, id est, ficta et dolosa, ac manus malefacientes: ac proinde talis est peccator et scelestus, qui terram ingreditur duabus viis: una enim via tendit ad Deum, eum exterius in pace colendo; altera pergit ad mundum et mundanos, eis in tempore tentationis confidendo, ac se conformando, ne ab eis rideatur, neve faciat jacturam famæ, honorum aut vitæ. Ita S. Augustinus tract. 9 in *Joannem*: « Non vult Christus, inquit, communionem, sed solus vult possidere quod emit. Tanti emit, ut solus possideat: tu facis ei consortem diabolum, cui te per peccatum venderas. Væ duplici corde, qui in corde suo partem faciunt Deo, partem faciunt diabolo. Iratus Deus, quia fit ibi pars diabolo, discedit, et totum diabolus possidebit. Non frustra itaque Apostolus dicit: Neque detis locum diabolo. » Græca jam habent: *Væ cordibus ignavis, et manibus παραμηναις*, id est, *remissis*, torpidis, desperantibus ideoque bonum deserentibus, et ad malum inclinantibus: quod Noster vertit, « malefacientibus, » et scelesoso, « duabus viis ingredienti; » *Syrus vero*: *Cor fatidum, et manus dissolutæ, homo qui incessit per vias multas*. Arabicus: *Cor coagulatum, et manus trementes, et pedes in pluribus semitis incedentes*. Sic cap. III, 28, vocatur cor *דְּרַחַיִם derachaim*, id est duarum viarum, hoc est, duplex, fucatum, dolosum. « Cor, inquit, ingrediens vias duas non habebit successus: » tale est, quod ingreditur

viam cæli et viam terræ, quod simul vult placere Deo et terrigenis. Sic Israelitis colentibus Deum simul et Baal ait Elias: « Usquequo claudicatis in duas partes? Si Dominus est Deus, sequimini eum: si autem Baal, sequimini illum, » III *Regum xviii*, 21. Quocirca S. Paulus hortatur Hebræos, cap. XII, 12, dicens: « Remissas manus et soluta genua erigite, et gressus rectos facite pedibus vestris, ut non claudicans quis erret. »

Tales hodie sunt, qui cum Catholicis loquuntur et vivunt catholice, cum hæreticis hæretice, cum castis caste, cum incestis inceste. Tales fuere Samaritani, qui cum Deo vero coluerunt deos Gentium, IV *Reg. xvii*, 33. Ita Rabanus, Jansenius, Palacius et alii. Hi similes sunt muscis, quæ in rota duobus motibus contrariis moventur: antrorsum, scilicet, ex se, retrorsum, ex rotatione rotæ: item stellis errantibus, puta planetis, qui præter motum proprium raptantur et moventur motu contrario primi mobilis. Unde quidam vir sapiens Consiliario cuidam Elisabethæ reginæ Angliæ roganti quidnam de se sentirent transmarrini (volebat enim haberi Orthodoxus cum reginæ obsequeretur), facete respondit: « Domine, dicunt te imitari planetas, qui præter motum proprium sinunt se rapi motu primi mobilis. » Præclare Seneca in *Sentent.*: « Tutissima, ait, res est, nihil timere præter Deum. »

Porro, cum totus hic locus spectet ad diffidentiam, spei Deum timentium et colentium oppositam; hinc ingredi duabus viis, hoc loco proprie est duos deos colore, duas religiones profiteri, in duobus diversis, imo contrariis, spem collocare. Hi enim nunc in adversam, nunc in obversam partem pergunt; nunc faciem, nunc tergum ostentant; nunc amicos, nunc inimicos se exhibent.

Sumpta est hæc phrasia ab Israelitis, præsertim Samaritis, qui eum Deo vero colebant deos patrios, puta, vitulos aureos inductos a Jeroboam, ideoque nunc ibant in Jerusalem, ad adorandum Deum verum; mox pergebant in Dan et Bethel, ad adorandum quoque vitulos aureos; aut in Assyriam, vel Ægyptum, ad accersendam sibi opem, tam deorum quam regum Assyriæ, vel Ægypti. Id ita esse patet ex *Jerem.* cap. II, 18: « Et nunc, inquit, quid tibi vis in via Ægypti, ut bibas aquam turbidam? et quid tibi cum via Assyriorum, ut bibas aquam fluminis? » Et vers. 36: « Quam vilis facta es nimis, iterans vias tuas! et ab Ægypto confunderis, sicut confusa es ab Assur. » Et *Osee*, cap. XIII, 4: « Deum absque me nescies, et salvator non est præter me, etc. Et ego ero eis quasi læena, sicut pardus in via Assyriorum. » Et cap. IV, 15: « Nolite ingredi in Galgala; et ne ascenderitis in Bethaven, » id est, in Bethel, quæ olim a Jacobo dicta et facta est Bethel, id est, domus Dei; nunc autem per vitulos aureos facta est Bethaven, id est domus idoli et peccati. Similia habent et inculcant cæteri Prophetæ.

Idem refricat hic Siracides hac de causa, quod sub hoc tempus, puta, sub Alexandro Magno (cui successit Ptolemæus Lagi, sub quo hæc scripsisse videtur Siracides), Samaritæ ope Sanaballat, præfecti Darii, regis Persarum, erexerint sibi templum in monte Garizim, quasi æmulum et oppositum templo Judæorum in Jerusalem; et ad illud non tantum Samaritas, sed et Judæos invitabant. Unde, ait Josephus in fine lib. XI *Antiq.*: « Si quis apud Hierosolymitas, aut illiciti cibi sumpti, aut violati sabbati, aut similis criminis reus ageretur, ad Sichimitas (id est, Samaritas) confugiebat, calumniam se passum dietans. » Quocirca Siracides, cap. I, 27: « Duas gentes, inquit, odit anima mea: tertia autem non est gens (non est digna gentis nomine), quam oderim; qui sedent in morte Seir et Philisthiim; et stultus populus, qui habitat in Sichimis, » puta, Samaritæ, quorum templum erat in Garizim juxta Sichem. Hoc templum et schisma duravit usque ad Christum: hinc mirabantur discipuli quod Christus cum Samaritana colloqueretur. Et Samaritana ad Christum *Joan. iv.*, 9: « Quomodo, ait, tu Judæus cum sis, bibere a me poscis, quæ sum mulier Samaritana? » Et vers. 20: « Patres nostri in monte hoc (Sichem et Garizim) adoraverunt, et vos dicitis, quia Hierosolymis est locus, ubi adorare oportet. » Quia ergo nonnulli a Judæis deficiebant ad Samaritas, alii utrisque placere satagentes, adoraturi ibant Jerusalem, ac deinde Sichimam; hinc eos redarguit, eisque væ iræ divinæ et damnationis æternæ minatur hic Siracides, de quo rursus dicendum erit, cap. I, 27.

Moraliter S. Gregorius, lib. III in *Reg. cap. vi*, explicans illud de vaccis trahentibus arcam Domini: « Et itinere uno gradiebantur. Uno, inquit, itinere graditur, qui virtutem, quam præterdit in bono opere, in recta servat intentione. Quo contra de unoquoque reprobo dicitur: Væ peccatori ingredienti terram duabus viis. Duabus quippe viis peccator terram ingreditur, cum Dei videtur esse quod agit; sed ex omni, quod religiosum foris exhibet, intus sæculi intentionem tenet. Uno autem itinere gradi electos suos Dominus insinuat, dicens: Si oculus tuus fuerit simplex, totum corpus tuum lucidum erit. Hinc Paulus ait: Gloria nostra hæc est, testimonium conscientiæ nostræ. » Hinc David: « Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus. Uno igitur itinere contra Bethsames vacæ gradiuntur: quia electi ad æternam patriam festinantes, bona foris agunt, sed ex eisdem bonis operibus sæculi præmia non requirunt. »

Hoc est quod acriter redarguit Deus per Oseam, cap. x, 2, dicens: « Divisum est cor eorum, nunc interibunt. » Et per Sophoniam, cap. I, vers. 5: « Disperdam eos, qui jurant in Domino, et jurant in Melchom, » id est, qui colunt Deum, et colunt Melchom: jurare enim est actus patriæ: unde per synecdochen omnem patriam cultumque Dei significat. Nam, ut ait Richardus de

S. Victore, lib. IV *De Contemplat. cap. xv.*: « Amor singularis consortem non recipit, socium non admittit. » Et Gregorius Nyssenus orat. 2 in *Cant.*: « Qui ad solam, inquit, illam Dei naturam visus acumen dirigit, is in cæteris omnibus cæcus est, ad quæ multorum oculi respiciunt, » ut dicat cum Psalte: « Quid mihi est in cælo, et a te quid volui super terram? » *Psal. lxxii*, 45: ex Hebræa veritas, *tecum non volui socium super terram*. Quo alludens S. Bernardus, *epist. 249*, ex humilitate confitens, se nondum totum cor Deo tradidisse: « Clamat, inquit, ad vos mea monstrosa vita, mea ærumnosa conscientia. Ego enim quædam chimæra mei sæculi, nec clericum gero, nec laicum. Nam monachi jamdudum exui conversationem, non habitum. » Quam vere idipsum sibi approprient hodie nonnulli Religiosi! Idem, *serm. 2 de S. Michaelis*: « Qui Deo, inquit, simplici adhæret oculo, factus est et ipse simplex: aut certe jam non alter est oculus, sed unus cum eo, Apostolo teste: Quoniam qui adhæret Deo, unus spiritus est cum eo, » I *Corinth. vi*, 17. Nervose Beda in *Proverb.*: « Sicut oculi omnium sunt in capite, sic in Christo consistere debet omnis intentio fidelium. » Et: « Melius est facere divortium cum homine, quam cum Deo. »

Rursus duplex cor habent et duplicem linguam, qui temere aliorum defectus, etiam minimos, judicant et accusant; suos, licet majores, velant et excusant. Duplex namque habent cor; unum amplum et vitio proprii amoris distentum, in quo propria peccata celant, et quasi cadavera putrida sepeliunt; alterum arctum, et invidiæ labe satis angustum, in quo nec leve alterius peccatum possunt abscondere. Labia habent scelestia, quia nihil sonant, nisi peccata et scelera proximorum; et bona illorum pro ingenua malitia, aut penitus fædant, aut, si id non possunt, extenuant. Manus sunt illis malefacientes: nam, et si fratrem manu non feriant, lingua tamen et verbis vice manus percutiunt; et ingrediuntur duabus viis: una, qua sua peccata excusant et contegunt; alia, qua fratrum defectus accusant et aperiant.

Neque isti profecto nimis taxantur, quos S. Bernardus *serm. 3 de Dedic. Eccles.*, multo majori acrimonia perstrinxit: « Proditores sunt, inquit, quicumque in hoc Domini castrum inimicos ejus introducere moliantur quales sunt utique detractores, Deo odibiles, qui discordias seminant, nutriunt scandala inter fratres. Sicut enim in pace factus est locus Domini, sic in discordia locus diaboli fieri manifestum est. » Denique præclare idem S. Bernardus *serm. 66 in Cantic.*: « Hypocritæ, ait, oves sunt habitu, astutia vulpes, actu et crudelitate lupi. Hi sunt, qui boni videri, non esse; mali non videri, sed esse volunt. Etenim semper minus malitia palam nocuit, nec unquam bonus nisi boni simulatione deceptus. Ita ergo in malo bonorum boni apparere stu-

lent; mali nolunt, ut plus liceat malignari. Neque enim est apud eos virtutes colere, sed tolerare vitia quodam quasi minimo virtutum.»

Hanc gnomen apposito spinæ et ficus apologo, ac pulchris argutisque parabolis adornat et illustrat Cyrillus, lib. II *Apolog. moral. cap. xxiii*, cui titulus: *Contra apparentes et contrarium existentes.* «Spina, inquit, florebat, et ficus ante eam frondes ac grossos suos producebat; cui mox tumefacta ex floribus spina dixit: Ficus, ubi sunt flores tui? At illa respondit: Spina, ubi sunt fructus tui? Tum spina: Non dedit mihi, inquit, natura fructus. Neque mihi, subjungebat ficus, flores addidit. Verum cum flos derivetur in fructum, melius est sine flore fructum producere, quam fructu privatam florere: attamen quia non floreo, germen suavissimum gigno.» Deinde id ipsum variis emblematis palmæ, cannæ melleæ, sepulcri depicti, sapphiri et onychæ demonstrat: «Sic et palma mel suum non effundens in floribus, mellifluum parit dactylum. Et canna mellea, quia flores non protulit, tota fructus dulcedinem intra semetipsam recondit. Quid ergo de apparentia contrariæ existentie gloriaris? Sepulcrum quidem extrinsecus flosculis pingitur, et intus est spurcitia mortis plenum. Quin et sapphirus qui magis splendet, valet minus; et onycha gemma albæ nigra præponitur: et Bius lapis quanto pallidior, tanto pretiosior existit. Atque ita rerum ipsa mirabilis fabricatrix natura, etiam in suis operibus apparentiam damnat.» Denique exemplo auri, margaritæ, conchyliorum, embryonis et radicum id ipsum evincit. «Ut quid igitur externa tantum pompa gaudes? Attende ut aurum in abstrusis terræ latibulis nascitur, et margarita per rorem cœlitus diffusum in oculis ostrearum conchis gemmascit. Homo etiam in maternis visceribus oritur, et rerum substantia non videtur. Arbor oculis suis radicibus sub terra vitalem succum trahit, et humanæ vitæ fundamentum in præcordiis latet. Quin etiam pretiosissima quæque naturæ, invisibilia existunt. Quid plura? magis certe gaudeo esse fructifera sine flore, quam esse spina cum flore. Quibus dictis pomposam confudit.»

15. VÆ DISSOLUTIS (*παροχυμένοις*, id est, remissis, vers. 15); CORDE, QUI (Græce *ἔτι*, id est, quoniam) NON CREDUNT DEO, ET IDEO NON PROTEGENTUR AB EO. — Syrus: *Væ cordi, quod non credit, neque ipsum stabilietur*: Arabicus: *Væ cordi, quod fidem non habet; quoniam non permanebit.* Sensus est, q. d. Væ remissis et tepidis, qui mollior et tepide adhærent Deo, nec firmiter ei credunt et confidunt, sed tempore tentationis titubant. Væ illis, qui furentium tribulationis undarum impetu dissipatis fidei funibus, speique anchora amissa fluctuant: Deus enim deserentes se non proteget, sed deseret, ac fluctuantes fluctuare mergique sinet. Quapropter S. Franciscus Xaverius navigans in Japonem,

cum diabolus omnibus artibus ejus iter, quod prævidebat fore tam fructuosum, impedire aut remorari conaretur, ac mille impedimenta objiceret, ut Xaverii spem et fortitudinem animi infringeret, ille tentationem hanc, et impedimenta a dæmone proficisci Dei instinctu advertens, omnibus viribus restitit, et in proposito firmus perstitit; itaque Dei ope omnia superavit, ac initia dedit Ecclesiæ, quam tot fidelium heroicis virtutibus et martyriis quotidie coruscare videmus et gaudemus. Quocirca aiebat Xaverius se tunc experientia didicisse, in rebus arduis et magnam animarum messem parituris, dæmonem, hujus fructus præ sagum, conari eas in sui initio evertere et succidere, tum per externos hostes, tum immittendo viro Apostolico motus timoris et diffidentie; ac proinde nihil æque tunc satagendum esse, quam ut in Dei fiducia firmus et immotus consistat, ac propositum suum constanter urgeat. Si id fecerit, certo Deum affore, ut omnes diaboli obices disjiciat et superet. Tunc ergo nil æque timendum, ac diffidentiam.

Porro dissoluti corde sunt dissoluti et fracti animo, qui ob adversa diu durantia perdunt mentis constantiam. In corde enim præcipua est sedes animi, vitæ, spei, audaciæ; ipsum enim est sensus, motus et vitæ principium, ut docet Aristoteles lib. II *De Part. animal. cap. iv.* «Cor, inquit, origo prima et fons sanguinis est. Cor enim statim omnium partium primum consistens sanguinolentum est; motus etiam lætitiæ atque tristitiæ, denique omnium sensuum hinc oriri, eodemque desinere videntur.» Quocirca dum per metum solvitur vigor et robur animi, laxatur pariter et solvitur per sympathiam vigor roburque cordis. Unde Aristoteles, lib. III *De Part. animal. cap. vi*, hanc palpitationis cordis dat causam: «Cor, inquit, homini prope dixerim animalium uni palpitat, quia homo solum spe rei futuræ expectationeque movetur.» Idem, lib. *De Juventute, senectute et respiratione, cap. xiii*, docet in corde summum animæ ardorem consistere, ut ad eum temperandum respiratione indigeat: «Refrigeratione, inquit, omnino indiget animalium natura, propter fervorem animæ in corde; hanc autem faciunt per respirationem, quæcumque non solum habent cor, sed etiam pulmonem.»

Et Plinius, lib. XI, cap. xxxvii, cordis naturam, situm, indolem, usum ita describit: «Cor, inquit, animalibus cæteris in medio pectore est; homini tantum infra lævam papillam: turbinate mucrone in priora eminens. Piscibus solis ad os spectat. Hoc primum nascentibus formari in utero tradunt; deinde cerebrum, sicut tardissime oculos. Sed hos primum mori, cor novissime. Huic præcipuus calor. Palpitat certe, et quasi alterum movetur animal, intra præmolli firmoque opertum membranæ involuero, munitum

costarum et pectoris muro, ut pariat præcipuam vitæ causam et originem. Prima domicilia intra se animo et sanguini præbet, sinuoso specu, et in magnis animalibus triplici, in nullo non gemino. Ibi mens habitat. Ex hoc fonte duæ grandes venæ in priora et terga discurrunt, sparsæque ramorum serie, per alias minores omnibus membris vitalem sanguinem rigant. Solum hoc viscerum vitis non maceratur, nec supplicia vitæ trahit, læsumque mortem illico affert. Cæteris corruptis vitalitas in corde durat. Bruta existimantur animalium quibus durum riget, audacia quibus parvum est, pavida quibus prægrande. Maximum autem est proportione muribus, lepori, asino, cervo, pantheræ, mustelis, hyænis et omnibus timidis, aut propter metum maleficis. In Paphlagonia bina perdicibus corda. In equorum corde et boum ossa reperiuntur interdum. Augeri id per singulos annos in homine, ac binas drachmas ponderis ad quinquagesimum annum accedere, ab eo detrahi tantundem, et ideo non vivere hominem ultra centesimum annum defectu cordis, Ægyptii existimant, quibus mos est cadavera asservare medicata. Hirto corde gigni quosdam homines proditur, neque alios fortioris esse industriæ, sicut Aristomenen Messenium, qui trecentos occidit Lacedæmonios.»

Quocirca ex corde oriuntur affectus animæ, et vicissim ex anima in cor redundant; hinc cor metonymice capitur pro anima, quasi locus pro loco. Hinc rursus in spe, fortitudine, audacia stringitur et roboratur cor, æque ac anima; in diffidentia, metu, pusillanimitate laxatur, solvitur, debilitatur. Unde Romana versio Græca hic habet: *Væ dissoluto cordi.* Tigurina: *Væ cordi colapso; nam, cum nullam habeat fiduciam, defensione quoque carebit.*

Rursus cor in diffidentia et pavore dissolvitur, quia venæ et nervi, qui a corde prodeunt, et per quos, ut docent Aristoteles et Plinius locis citatis, cor movet et vegetat totum corpus, laxantur et solvuntur; ita ut membra hisce vineulis, quibus cordi alligantur, laxatis laxentur, luxentur, et sensu motuque destituantur. Hoc symbolice adaptes animæ. Tres enim sunt funiculi, quibus anima Deo, quasi cordi suo, ex quo omnem vitæ spiritualis sensum motumque haurit, astringitur, puta fides, ne abripiatur omni vento errorum; spes in tempore tribulationis; charitas, ne amore carnis et mundi abripiatur in scelera. Funiculi hi si luxentur, luxatur omnis animæ vigor: luxantur autem hoc modo: fides per dubitationem, spes per diffidentiam, charitas per teporem et torporem. Hic proprie de funiculo spei agitur. Unde sequitur:

16. VÆ HIS, QUI PERDIDERUNT SUSTINENTIAM (*ἡσυχίαν*); Tigurina: *patientiam.* Noster melius vertit, *sustinentiam*, id est, longanimitatem, longamque tolerantiam et liberationis expectationem; nimirum qui (ob durationem afflictionis, per

pusillanimitatem) DERELIQUERUNT VIAS RECTAS, ET DIVERTERUNT IN VIAS PRAVAS. — Hæc verba jam desunt in Græco. Loquitur proprie de Judæis afflictis a Ptolemæo Lagi, ut dixi initio capituli, e quibus multi ob diuturnitatem afflictionis perderunt patientiam, spem, imo et fidem, desciscientes a judaismo ad gentilismum. Unde huc alludens Paulus hortans Hebræos ad sustentiam persecutionis, quam patiebantur ob susceptam Christi fidem, cap. x, vers. 33: «Nolite, ait, amittere confidentiam vestram, quæ magnam habet remunerationem.» Præclare S. Isidorus, lib. II *Sentent. cap. vii*: «Non inchoantibus, inquit, præmium promittitur, sed perseverantibus, sicut scriptum est: Qui perseveraverit usque in finem, salvus erit. Tunc enim placet Deo nostra conversatio, quando bonum, quod inchoamus, perseveranti fine complemus. Nam, sicut scriptum est: Væ his, qui sustentiam perdiderunt, id est, opus bonum non consummaverunt.» Et S. Gregorius, lib. V *in I Regum, cap. xiii*: «Sustinentiam, ait, perdunt, qui bona, quæ inchoant, non consummant.» Et lib. VII *Moral. cap. xiv*: «Sustinentiam, ait, perdunt, qui dum diu se immorari visibilibus æstimant, spem invisibilium derelinquunt.»

17. ET QUID FACIENT, CUM INSPICERE (*ἐπιθεὶν ὁρᾶν*), id est, inspicere, inquirere et judicare) COEPERIT DOMINUS, — qui nunc tacens videtur non videre peccata; quia dissimulat, nec vindicat et punit. Est metalepsis; ex inspectione enim et inquisitione, intelligit ejus finem et terminum, puta judicium et vindictam. S. Petrus vertit, *visitare.* Unde diem judicii vocat *diem visitationis*, epist. I, cap. v, 6. Syrus vertit: *Væ vobis, gigantes confidentiæ; quid facietis, quando judicabit Dominus?* Arabicus: *Væ vobis, o vos, qui confiditis in vobismetipsis; quid facietis, cum advenerit vobis judicium illius?*

18. QUI TIMENT DOMINUM, NON ERUNT INCREDIBILES (id est, increduli, diffidentes, inobedientes) VERBO ILLIUS. — Tigurina: *Qui reverentur Dominum, parere verbis ejus non recusabunt. Et qui diligunt illum, conservabunt viam illius.* Via Dei est lex, virtus, honestas, sanctitas; hæc enim ipse incedit, suosque omnes incedere jubet. Audi S. Bernardum, sermone 20 *in Cantici*: «Disce, o Christiane, a Christo, quemadmodum diligas Christum. Disce amare dulciter, amare prudenter, amare fortiter. Dulciter, ne illece; prudenter, ne decepti; fortiter, ne oppressi ab amore Domini avertamur. Ne mundi gloria, seu carnis voluptatibus abducaris, dulcescat tibi præ his sapientia Christus. Ne seducaris spiritu mendacii et erroris, læcescat tibi veritas Christus. Ne adversitatibus fatigeris, confortet te virtus Dei Christus. Zelum tuum inflammet charitas, informet scientia, confortet constantia. Sit fervidus, sit circumpectus, sit invictus. Nec teporem habeat, nec careat discretione, nec timidus sit. Christus sit

nostra ducedo, sit suavis et dulcis affectui tuo Dominus Jesus, contra male utique dulces vitæ carnalis illecebras, et vincat dulcedo dulcedinem, quemadmodum clavum clavus expellit. »

19. QUI TIMENT DOMINUM, INQUIRENT QUÆ BENEPLACITA SUNT EI, — ac proinde meditabuntur in lege Domini die de nocte, *Psal.* 1, 2; inquirent enim assidue quæ sit « voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta, » *Rom.* cap. XII, 2. Ita S. Franciscus, ait S. Bonaventura, jugiter inquirebat quid Deo in se esset beneplacitum, quid a se requiret Deus, qua ratione ei magis et magis placere posset. Sic et S. Bernardus se exstimulans ad sanctitatem sibi dicebat: « Bernarde, dic quare hic? Bernarde, ad quid venisti? » Et sane quisque ex toto corde timens et amans Deum, quotidie, dum surgit, sibi dicere deberet: Quid a me hodie requirit Deus? qua ratione hodie ei magis servire et placere potero? illudque investigare, et cognitum illico exsequi. Hac de causa B. Teresia voto se obstrinxit se facturam in quolibet opere, id quod esset perfectius et gratius Deo. Anima enim ardens amore Dei, non nisi illi satisfacere, illi obsequi, illum oblectare satagit.

Quocirca mane firmum concipit propositum, destinataque ac dicit: Hodie illud vitium mortificabo; hodie me vincam, et illam difficultatem amore Christi superabo; hodie illam crucem mihi obventuram cum Christo sustinebo; hodie illum laborem pro Deo alacriter subibo; hodie illos dolores, illos mei contemptus generose feram; hodie tot actus contritionis, orationis, charitatis eliciam; hodie tot gradus humilitati, patientiæ, amori adjiciam. Audi S. Bernardum, *serm.* 59 *in Cant.*: « Anima ex eo quod se diligere et vehementer diligere sentit, etiam se diligere nihilominus vehementer non ambigit; et de sua singulari intentione, sollicitudine, cura, opera, diligentia studioque, quo incessanter et ardentem invigilat, quemadmodum placeat Deo, æque hæc omnia in ipso indubitanter agnoscit. Ergo ex propriis, quæ sunt penes Deum, agnoscit; nec dubitat se amari, quæ amat. Ita est. Amor Dei, morem animæ parit; et illius præcurrens intentio intentam animam facit, sollicitudoque sollicitam. Nescio enim, qua vicinitate naturæ, cum semel revelata facie gloriam Dei speculari animam oterit, mox illi conformari necesse est, atque in eandem imaginem transformari. Igitur qualem e præparaveris Deo, talis oportet appareat tibi Deus. Bonus es, Domine, animæ quærenti te, occurris, ampiecteris, sponsum exhibes, qui Dominus es; imo qui es super omnia Deus benedixit in sæcula. Amen. »

ET QUI DILIGUNT EUM, REPLEBUNTUR LEGE IPSIUS, — id est, Tigurina, plenam legi Dei navabunt operam. « Replebuntur » ergo, id est, plene eam inquirent, cognoscent, exequentur et perficient; sic enim per catachresin « repleri sumit Siracides. » *Id dixi cap.* 1, 35.

Secundo, Palacius sic explicat, *q. d.* « Qui cunctum Deum, implent se lege Dei. Nihil in se vacuum lege Dei relinquunt: oculos, manus, aures, memoriam, intellectum, voluntatem lege Dei replent, ut nihil in nobis sit, quod a lege sit alienum. Ut enim Judæi omnia limitaria sanguine tingebant, ne perirent: ita pii cunctos animæ angulos lege Dei replent, ne non signati Tau divino dispereant. »

Tertio Jansenius, « replebuntur, inquit, significat fructum timoris et amoris Dei, *q. d.* Timentes Deum copiosa legis doctrina et cognitione replebuntur. Sic enim solet Dominus pietatem hominum erga se remunerare, juxta illud *Psal.* XXXIII: « Accedite ad eum, et illuminamini, » id est, illuminabimini. O lux, quæ semper lucet, et nunquam offuscaris, illumina me. O ignis, qui semper ardes, et nunquam extingueris, accende me. O amor, qui semper ferves, et nunquam tepescis, absorbe me, et transmuta me in te. O clarum lumen oculorum meorum, Jesu, expelle tenebras omnes a domicilio mentis meæ, meque totum illustra splendore gratiæ tuæ. Intra in animam meam, o dulcedo summa, ut dulcia sapiat, et in te solo gaudeat atque quiescat. O dilecte mi, dilecte votorum meorum, concede, ut te inveniam, inventumque teneam, et brachiis spiritualibus arctissime constringam. Te desidero, et ad te anhelo, o beatitudo æterna. Utinam te mihi dones, et me tibi intime unias, atque mero divinæ charitatis totum inebries! »

Quarto, Syrus vertit: Qui timet Dominum, multiplicabitur substantia (possessio) ejus, et semen ejus benedicetur post eum.

20. QUI TIMENT DOMINUM, PRÆPARABUNT CORDA SUA. — Syrus: Disponent cor suum; et qui derelinquit eum, perdet spiritum suum, *q. d.* Qui timet Deum, component animæ suæ statum, cogitationes, desideria, actiones et mores, ut eos conforment legi ac voluntati Dei, eique sint grati et beneplaciti. Rursum dicent: « Audiam quid in me loquatur Dominus. » Et cum Samuele: « Loquere, Domine, quia audit servus tuus. » Præparabunt ergo cor suum humiliando, evacuando et expurgando a terrenis desideriis, desiderando, orando, ut cœlestes Dei satus, puta illustrationes, inspirationes, impulsus, dona et gratias recipiant et excipiant. Unde Tigurina: Quibus Dominus est religio, hi corda sua excolunt, nimirum, ut explicando subdit: « In conspectu illius sanctificabunt animas suas. » Græce est *κατασκευάζουσι*, id est, humiliabunt; Tigurina, animos suos coram illo submittent; hæc enim submitto et reverentia est præparatio ad dona Dei excipienda. Eadem est sanctitas animæ et sanctificatio Dei, qua, scilicet, Deus, ut sanctissimum Numen summa reverentia adoratur et colitur. Hoc est quod suis sancit Deus *Levit.* cap. XX, 7: « Sanctificamini, et estote sancti, quia ego sum Dominus Deus vester. » Et vers. 26: « Eritis mihi sancti,

quia sanctus sum ego Dominus, et separavi vos a cæteris populis, ut essetis mei. »

Dices: Timentes Deum timore casto et filiali, jam sunt justus et sancti; hic enim timor est actus charitatis; quomodo ergo eos hortatur Siracides ut se sanctificent?

Respondeo, « sanctificabunt, more Hebræo significat actum, non inchoatum, sed continuatum et crescentem, *q. d.* Timentes Deum magisque studebunt sanctitati, indes in sanctitate proficient, indes a vitiis et defectibus, quantumvis levibus et exiguis, se purificabunt, quotidie sanctiores evadent, ut ad culmen sanctitatis conscendant, juxta illud *Psal.* LXXXIII, 6: « Beatus vir, cujus est auxilium abs te: ascensiones in corde suo disposuit, in valle lacrymarum, in loco quem posuit. » Et vers. 8: « Ibunt de virtute in virtutem: videbitur Deus deorum in Sion. » Quem versum S. Furseus audivit Angelos sibi occidentes, eoque se ad profectum in virtute accedentes, uti refert Beda lib. III *Hist.* cap. XIX.

Et sane hoc deberet esse studium assiduum cujuslibet, non tantum Religiosi et Sacerdotis, sed et Christiani, illudque sibi quotidie mane ob oculos ponere, reficere et renovare. Quid enim est christianismus, nisi professio sanctitatis, nisi studium virtutis, nisi imitatio vitæ Christi? de quo ait S. Lucas cap. II, 52: « Et Jesus proficiebat sapientia, et ætate, et gratia apud Deum et homines. » Hoc est quod Angelus docuit Joannem, dicens *Apocal.* XXI, 11: « Qui justus est, justificetur adhuc; et sanctus sanctificetur adhuc. » Et S. Paulus: « Hæc est voluntas Dei, sanctificatio vestra, » *I Thessal.* IV, 3. Et vers. 7: « Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, sed in sanctificationem. » Et *II Corinth.* VII, 1: « Has ergo habentes promissiones, charissimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus, perfectentes sanctificationem in timore Dei. » Et *ad Rom.* VI, 19: « Sicut exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ in sanctificationem. »

Quocirca sapienter S. Ambrosius lib. *De Instit.* *Virg.* cap. XI: « Cur, inquit, sæculo potius laboramus, et fraudamus animam nostram tantæ bonitatis dispendio, qui nulli alii nisi huic Domino servire deberemus? » Et S. Antonius apud S. Athanasium: « Cur non ad lucranda regna cœlorum ultro relinquimus, quod lucis istius fine perendum est? Nihil eorum curæ sit Christianis, quæ secum arferre non possunt. Illud potius debemus expetere, quod nos ducat ad cœlum, sapientiam, scilicet castitatem, justitiam, virtutem pervigilem, pauperum curam, fidem in Christum, robustum animum iræ victorem. Animam nostram commendavit nobis Deus: servemus depositum, quale accepimus. » Angelice vero S. Basilii, epist. 1 *ad S. Gregorium Theologum*: « Ecquid, ait, beatius, quam hominem in terra conce-

tum Angelorum imitari, ineunte statim die in orationes ire? in hymnis et canticis Creatorem venerari? exinde sole jam dilucescente converti ad opera, nusquam sine oratione? denique canticis quasi sale condire actus? »

Nota hic sex actus et officia, juxta quæ quotidie examen conscientie instituat timens Deum, quod ordine et gradatim hic consignat Siracides. Qui timet Dominum, inquit, erunt credibiles, id est, credent verbis Dei. *Secundo*, conservabunt vias ejus: servabunt, scilicet, Decalogum. *Tertio*, inquirent quomodo placebunt abundantius Deo. *Quarto*, replebuntur lege ejus, curantes ut nihil in se sit, quod non lege Dei reguletur. *Quinto*, sanctificabunt animas, caventes minutiora peccata. *Sexto* demum, curabunt firmi usque ad mortem in hoc statu permanere.

21. QUI TIMENT DOMINUM, CUSTODIUNT MANDATA ILLIUS, ET PATIENTIAM HABEBUNT USQUE AD INSPECTIONEM (id est visitationem) ILLIUS, — donec ipse, scilicet, nos vultu benigno respiciat, et a malis liberet; vel usque ad inspectionem, id est, usque ad judicium. Hoc enim erit plena et ultima Dei inspectio et visitatio, quo pios malis omnibus eripiet, impios malis omnibus involvet. Hic versus jam deest in Græco: Tigurina vertit, donec respiciat Dominus, patienter perdurabunt.

22. DICENTES: SI POENITENTIAM NON EGERIMUS, INCIDEMUS IN MANUS DOMINI, ET NON IN MANUS HOMINUM. — Græca Romana hæc nectentia cum vers. 20, sic habent: « In conspectu illius humiliabunt animas suas (cogitantes, vel dicentes): Incidamus in manus Domini, et non in manus hominum. Quoniam secundum magnitudinem ipsius, sic et misericordia illius. » Quæ lectio facilem et planum habet sensum, *q. d.* Viri pii patienter constanter quævis adversa a Deo immissa, dicentque cum Davide: « Coarctor nimis: sed melius est ut incidam in manus Domini (multæ enim misericordiae ejus sunt), quam in manus hominum, *II Regum* XXIV, 14.

Verum S. Augustinus in *Speculo*, Rabanus et alii plane legunt eo modo, quod legit noster Interpres. Unde patet eum esse pervetustum, et pleniore usum codice Græco. Adde et Græca jam habere, *ἐπιπεσοῦμεθα*, quod proprie significat, incidemus, ut vertunt Complut., non incidamus; ac proinde in Græcis quædam subintelligi, quæ supplenda sint, uti supplet Tigurina, scilicet, dictantes: Si minus resipuerimus, incidemus in manus Domini, non in manus hominum. Quod plane consentit cum nostris. Ejus ergo hic est sensus, *q. d.* Timentes Deum Deo humiliabunt et sanctificabunt animas suas, ac patienter excipient adversa quælibet, quasi flagella ab eo immissa ad castigandas præteritas culpas, sive graviore, sive leviores. Dicent enim: Nisi hanc poenitentiam quasi castigationem paternam sponte capessamus, incidemus in manus ultrices Dei vindicis, quæ uti potentiores, ita et rigidiores sunt manu-

bus hominum, ac proinde acrius sæviunt, magisque penetrant et puniunt delicta, præsertim post hanc vitam in igne, vel gehennæ, vel Purgatorii. Unde Paulus ait: « Horrendum est incidere in manus Dei viventis, » *Hebr. x, 31*. Quin et Poeta: « Dii laneos habent pedes, sed ferreas manus: » quia tarditatem supplicii gravitate compensant.

23. SECUNDUM ENIM MAGNITUDINEM (*μεγαλειότητα*, id est, majestatem, magnitudinem, magnificentiam) IPSIUS, SIC ET MISERICORDIA ILLIUS CUM IPSE EST, — SYRUS, quia sicut majestas ejus, ita et misericordia ejus; et sicut nomen ejus, ita et opera ejus, *q. d.* Qualiter vocatur, talis est, et taliter operatur. Tigurina: Quanta enim majestas est ipsius, tanta est ejusdem misericordia. Omnia enim attributa in Deo sunt paria, imo unum et idem: sed significat Siracides potentissimæ majestatis Dei decus esse, parem cum ea; ideoque summam et immensam clementiam, juxta illud *Sapientia XII, 16*: « Virtus tua justitiæ initium est; et ob hoc quod omnium Dominus es, omnibus te parcere facis. » *Virtus*, græce *ἀρετή*, id est, potentia, robur, fortitudo, *q. d.* In hominibus fortitudo est initium oppressionis et injustitiæ: at in te tua fortitudo, o Domine, est initium justitiæ et clementiæ; quia « vera magnitudo principis est clementia, » ait Seneca lib. *De Clementia*. Et *Sap. xi, 27*: « Parcis autem omnibus, quoniam tua sunt, Domine, qui amas animas; » Græce significantius, *δέσποτα φιλόφρων*, id est, Domine philoanime, Domine animarum zelator, Domine qui animarum ardes amore. Rursum, sicut Deus est suum esse, suaque celsitudo; sic est et sua misericordia. Quare, sicut non potest discedere a suo esse suaque celsitudine; sic nec a sua misericordia, quin actu omnium misereatur. « In perpetuis enim non differt esse a posse, ait Aristoteles lib. II *Physic.*

Hæc Siracidis sententia referenda est ad *τὸ* patientiam habebunt, sanctificabunt, preparabunt corda sua, cæteraque præcedentia, et simul ad id quod proxime præcessit, « dicentes: Si poenitentiam non egerimus; » in eo enim tacite includitur *τὸ* poenitentiam ergo agamus, *q. d.* Timentes Deum in eo omnes spes suas defigent, ei præparabunt et sanctificabunt corda, in adversis patientiam habebunt, suscipientes ea loco poenitiæ ob commissas a se culpas; quia sciunt se hæc faciendo conciliaturos sibi Dei misericordiam, quæ magna est, imo immensa: tanta enim est, quanta est Dei magnitudo et majestas, quæ utique est infinita et immensa. Unde Syrus vertit: Qui timet Dominum, disponet cor suum; et qui derelinquit eum, perdet spiritum suum: quia, sicut majestas ejus, ita et misericordia ejus; et sicut nomen ejus, ita et opera ejus; et Arabicus: Timentes Dominum inquirunt beneplacita illius, et opera ejus secundum nomen ipsius.

Moraliter, hinc discere quanta sit Dei misericordia, mirum, quanta est ejus magnitudo, majestas, mensitas: tanta enim est mensura misericor-

diæ, quanta majestatis; eadem enim est utriusque. Rursum, significat hac sententia Siracides, ex magnitudine majestatis et potentiæ oriri magnitudinem divinæ misericordiæ, beneficentiæ et clementiæ: magni enim animi et celsæ indolis est, iræ dominari, injuriis non moveri, peccantibus parcere, imo benefacere; quo fit, ut immensa Dei magnitudo et omnipotentia maxime se exerat et ostendat per immensam clementiam, juxta id quod orat Ecclesia: « Deus, qui omnipotentiam tuam parcendo maxime et miserando manifestas, » etc. Et S. Fulgentius, *epist. 7 ad Venantium*, cap. IV: « Deus, ait, multus est ad ignoscendum: in hoc multo nihil deest, in quo est omnipotens misericordia, et omnipotentia misericors. Tanta est autem benignitas omnipotentia, et omnipotentia benignitatis in Deo, ut nihil sit quod nolit aut non possit relaxare converso. » Hoc est quod ait Sapiens cap. XI, 24: « Misereris omnium, quia omnia potes, et dissimulas peccata hominum propter poenitentiam, » *q. d.* Omnipotentia tua tibi est quasi causa et ratio omnis misericordiæ: imo vero misereri peccatoris, eique poenitenti peccata condonare, est opus summæ potentiæ, ac majoris quam sit creare cælum et terram, ob rationes, quas ex S. Augustino recenset S. Thomas I II, *Quæst. CXIII*, art. 9. Hac de causa Deus judicium et vindictam magistratibus inferioribus, sibi subordinatedis committit; sibi vero peccatorum indulgentiam et misericordiam reservat, quasi opus regium et divinum. Unde Fulgentius, *epist. 7*, cap. III: « Si misericors est Deus, inquit, universa potest peccata dimittere. Non est perfecta bonitas, a qua non omnis malitia vincitur. » Denique, « superexaltat misericordia judicium, » *Jacobi II, 13*.

Hinc rursum Deus est summe patiens, dissimulans atrocissimas in se offensas et blasphemias, quia ipse summe sui rerumque omnium est potens: nam patientia est potentia; impatientia vero est animi impotentia, uti docet Boetius lib. III, *metro 5*. Quapropter Deus Moysi petenti videre Dei gloriam, omneque bonum, ostendit ei suam misericordiam, seque proinde non omnipotentem, sed misericordem indigitavit *Exodi XXXIII, 7*. Vide quæ ibidem dixi. Ideo addit Siracides: « Sic misericordia illius cum ipso est: » licet enim justitia, sapientia, fortitudo et cætera attributa sint pariter cum Deo; tamen id proprie attribuitur misericordiæ, quia hæc summe propria infimaque est Deo, ac quasi e visceribus ejus nata, in iisque conclusa. Unde misericordia et eleemosyna specie virginis pulcherrimæ apparuit S. Joanni archiepiscopo Alexandrino, cognomento Eleemosynario, dicens « se esse filiam summi Regis, illique familiarissimam et infimam, quæ quidlibet ab eo impetraret, et quoscumque commendaret, ei faceret amicissimos. » Quo viso ille ad tantum eleemosynæ studium accensus est, ut omnia in pauperes erogaret, et pene prodigeret, ut refert

Leontius in ejus Vita. Misericordia ergo est opus divinum, quod misericordes facit quasi deos, juxta illud S. Gregorii Nazianzeni *De Cura pauperum*: « Ego calamitoso Deus. »

Rursum opera cætera Dei ad extra, puta, opera sapientia, justitiæ fortitudinis sunt limitata et finita: Deus enim non creavit infinitum. At misericordiam infinitam effudit in nos, cum seipsum in carne humanatum nobis tradidit, ut peccata nostra aboleret, juxta illud: « Per viscera misericordiæ Dei nostri, in quibus visitavit nos oriens ex alto, » *Luce I*. Est ergo opus incarnationis et redemptionis, æque ac remissionis peccatorum, in se immensum. Donum enim, quod in ea fit et datur, est immensum, puta, Christus ipse, ejusque merita infiniti pretii, ac per ea gratia et gloria, quæ objective (quia pro objecto habet Deum visum et possessum a Beatis), et duratione est infinita, quia durabit in æternum.

Denique hinc discere quantas vires habeat poenitentia, quæ peccatum omne abolet, immensam Dei misericordiam accersit, eaque quasi vincit majestatem et vindictam judicis, et, ut ille ait, ligat quasi Omnipotentem. Rursum, quam poenitens misericordiæ Dei supplex, pro venia et gratia se humiliare eique gratias agere debeat: peccatum enim, cum sit malum summum et infinitum, ut condonetur, indiget summa et infinita Dei misericordia. Unde David lapsus in peccatum: « Miserere mei, Deus, inquit, secundum magnam misericordiam tuam. Et secundum multitudinem miserationum tuarum dele iniquitatem meam, *Psal. I*, vers. 1. Hoc considerantes S. Magdalena, S. Petrus, S. Paulus, S. Pelagia, S. Mattheus, S. Maria Ægyptiaca, etiamsi scirent peccata sibi esse dimissa; tamen tota vita ea luxerunt, ut tantæ Dei misericordiæ aliqua ratione satisfacerent.

Hæc omnia significat hic Siracides, *J'eens* « Secundum enim magnitudinem ejus, etc. misericordia illius cum ipso est. » Hac enim misericordia Dei indigent justis, non tantum ut a peccatis purgentur, sed et ut deinceps ea caveant, tentationes omnes superent, in omni virtute consequantur et crescant, in sanctitate perficiantur et perseverent, ac æternæ gloriæ bravium consequantur. Undique ergo misericordia Dei eos cingit, obvallat et coronat, ut merito ei jugiter cum Psalte canere singuli debeant: « Domine, ut scuto bonæ voluntatis tuæ coronasti nos, *Psal. V, 13*. Et: « Benedices coronæ anni benignitatis tuæ, et campi tui (animarum fidelium) replebuntur ubertate, » virtutum et meritum, *Psal. LXIV, 12*. Deus enim justis quasi continuum textit et plecit coronam tot, tantis et tam variis beneficiis et gratiis, quasi gemmis distinctam et variegatam.

O Domine, qui dives es in misericordia, qui tuis donis nos coronas et cingis; o vita perennis; vita, per quam vivo, sine qua morior; vita, per quam gaudeo, sine qua mæreo; vita dulcis et amabilis, concede ut tibi jungar, te amplectar, et suavi charitate soporatus, in te, qui es pax gratissima, sancte obdormiam. Da, Domine mi, ut anima mea virtute ardentis amoris conflata, et dulcedine penetrantis charitatis liquefacta, tota effluat in te. Posside eam, o summum atque incommutabile bonum, posside eam, ut ipsa possideat te. Confige, dilecte mi, et transverbera cor meum acutissimo dilectionis telo, ut ego an ore tui salubriter langueam, omnia transitoria mihi vilescant, tu solus placeas, solus incomparabili pulchritudine tua me lætifices: quia tu es tota possessio, totaque beatitudo animæ meæ.

CAPUT TERTIUM.

SYNOPSIS CAPITIS.

A Dei cultu, timore et honore transit ad cultum et honorem parentum. Inde, vers. 19, commendat mansuetudinem et humilitatem, ac ne altiora queramus. Tertio, vers. 27, cordis duri penas recenset ac vers. 31, ex adverso cordis sapientis felices successus. Denique, vers. 33, commendat eleemosynam ejusque fructus assignat.

1. Filii sapientiæ, ecclesia justorum; et natio illorum, obedientia et dilectio. 2. Judicium patris audite, filii, et sic facite ut salvi sitis. 3. Deus enim honoravit patrem in filiis: et judicium matris exquirens firmavit in filios. 4. Qui diligit Deum, exorabit pro peccatis, et continebit se ab illis, et in oratione dierum exaudietur. 5. Et sicut qui thesaurizat, ita et qui honorificat matrem suam. 6. Qui honorat patrem suum, jucundabitur in filiis, et in die orationis suæ exaudietur. 7. Qui honorat patrem suum, vita vivet longiore: et qui obedit patri, refrigerabit matrem. 8. Qui timet Dominum, honorat paren-